

Aristoteles

Metafyzika I,1

[ve špičatých závorkách jsou zvýrazněny v transliterované podobě základní řecké termíny, které hrají klíčovou roli v celé evropské vědecké a filosofické tradici]

Všichni lidé od přirozenosti <FYSEI> touží po vědění. Známkou toho jest záliba v smyslových vjemech <AISTHÉSEÓN AGAPÉISIS>, v nichž si libují pro ně samy, aniž hledí k jejich potřebě. Zvláště to platí o vjemech zrakových. Neboť zraku dáváme přednost takřka přede všemi ostatními smysly nejen pro jeho praktický účel, nýbrž i bez ohledu na něj. To proto, že tento smysl přispívá k našemu poznání více než smysly ostatní a že nám zjevuje většinu jeho druhových rozdílů.

Živé bytosti se rodí se schopností vnímati <AISTHÉISIS>. Ale u jedněch z vnímání nevzniká paměť <MNÉMÉ>, u druhých ano; proto jsou rozumově zdatnější a účelivější než ty, jež si nemohou nic pamatovat. Rozumní, ale bez schopnosti učit se, jsou živočichové, kteří nemohou slyšeti zvuky, jako na příklad včela a je-li ještě jiný takový druh živočichů. Avšak ti, kteří mají paměť a nadto ještě tento smysl, mají také schopnost učit se.

Ostatní druhy živočichů se v životě řídí smyslovými jevy a pamětí, zkušenosti však nabývají jenom v malé míře; ale lidský život se projevuje ještě uměním a pojmovým myšlením. U lidí z paměti vzniká zkušenost <EMPEIRIA>; neboť mnohokrát opakovaný a pamětí uchovaný vjem téže věci nabývá významu jedné zkušenosti. A zkušenost, jak se zdá, podobá se téměř vědění a umění; vědění a umění vzniká u lidí proto, že mají zkušenost. Vždyť, jak praví *Polos*, a správně to řekl, zkušenost vytvořila umění, nedostatek zkušenosti však náhodu.

Umění <TECHNÉ> vzniká tím, že se z mnoha postřehů zkušenosti <EK POLLÓN TÉS EMPEIRIAS> utvoří jeden všeobecný soud o podobných věcech. Souditi totiž, že Kalliovi, jenž měl tu a tu nemoc, pomohlo to a to, a také Sokratovi a rovněž i mnoha jiným jednotlivcům, náleží zkušenosti; ale je to umění, když víme, že všem takovým a takovým jednotlivcům, pojatým v jeden pojem, tedy těm, kdo trpěli tou a tou nemocí, na příklad slizu, žluči, nebo horečnatým stavem, pomohlo právě to a to.

Tam tedy, kde běží o praktickou činnost a jednání, zdá se, že se zkušenost nijak nerozlišuje od umění, ba naopak vidáme, že na věc přijdou spíše lidé zkušení, než ti, kteří sice o věci mají pojem, ale zkušenosti nemají. To proto, že zkušenost jest znalostí jednotlivin, umění obecných pojmů, každá praktická činnost však a tvoření týká se jednotlivin. Lékař totiž neléčí člověka vůbec, leda mimochodem, nýbrž Kalliu nebo Sokrata nebo jiného takového jednotlivce, jenž jest zároveň také člověkem. Jestliže tedy někdo má pojem bez zkušenosti a zná sice obecný pojem, ale nezná jednotliviny v něm zahrnuté, často se chybí správného léčení. Neboť je to jednotlivina, jež se má léčiti. Přece však míníme, že vědění a porozumění náleží spíše umění než zkušenosti, a za moudřejší než lidi zkušené a zběhlé pokládáme odborné znalce, v přesvědčení, že každý má moudrost tím větší, čím vyšší jest stupeň jeho vědění.

Soudíme tak proto, že jedni znají příčinu <AITIA>, druzí nikoli. Neboť lidé zkušení sice vědí, že <HOTI> něco jest, ale nevědí, proč <DIOTI> to jest; avšak oni vědí, proč to jest, i znají příčinu. Proto si také v každém oboru práce více vážíme vedoucích a myslíme, že více vědí a jsou moudřejší, než prostí dělníci, poněvadž znají příčiny toho, co se koná, kdežto dělníky pokládáme za lidi, kteří jako některé neoduševněné věci něco sice dělají, ale nevědí, že dělají to, co dělají, zrovna tak, jako na příklad oheň pálí. Myslíme tedy, že neoduševněné věci konají všechno ze své, určité přirozenosti a dělníci z cviku a zvyku, a tak, že; lidé nejsou moudřejší proto, že jsou v díle zruční, nýbrž proto, že o něm mají pojem a znají příčiny.

Vůbec pak známkou člověka vědoucího <EIDOTOS> jest, že může učit <DYNASTHAI DIDASKEIN>. Proto máme zato, že umění jest ve větší míře vědou <EPISTÉMÉ> než pouhá zkušenost, neboť ti, kdo je ovládají, mohou učit, lidé pouze zkušení nikoli.

Mimo to za moudrost <SOFIA> nepokládáme smyslové vjemy. Jsou sice zvláště směrodatné v poznání jednotlivin, ale o žádné věci nám nepraví, proč jest, na příklad, proč oheň jest teplý, nýbrž jenom, že jest teplý.

Je tedy přirozené, že se lidé obdivovali tomu, kdo po prvé vynalezl nějaké umění, jež převyšovalo společné vjemy, nejen proto, že něco z toho, co vynalezl, bylo potřebné, nýbrž proto, že byl moudrý a vynikal nad ostatní. Ježto však bylo vynalezeno více druhů umění, a to jedna, aby sloužila potřebě, druhá pak ušlechtilému požitku, pokládáme vždycky za moudřejší vynálezce těchto, než vynálezce

oněch, poněvadž jejich vědění nesměřovalo k pouhému užitku. Proto teprve tehdy, když již bylo opatřeno všechno takové, byly vynalezeny vědy, jež nehledí ani libosti, ani potřeby, a to nejprve na těch místech, kde lidé měli volný čas. Tak matematické vědy byly sestaveny nejprve v Egyptě; tam totiž volný čas <ESCHOLASAN> byl ponechán třídě kněží.

V Ethice jsem vyložil, jaký je rozdíl mezi uměním a věděním a ostatními sourodými pojmy. Na tomto místě pojednávám o věci proto, abych ukázal, že tak zvanou moudrost <SOFIA> všichni pokládají za vědu, jejímž předmětem jsou první příčiny a počátky <PRÓTA AITIA KAI TAS ARCHAS>. Proto se zdá, jak již dříve bylo řečeno, že člověk zkušený jest moudřejší než ti, kdo mají jenom nějaký vjem, odborný znalec že jest zase moudřejší než lidé zkušení, vedoucí než prostý dělník, a že vědám theoretickým náleží moudrost ve větší míře než vědám poetickým. Je tedy zjevno, že moudrost jest věda, jež vykládá jistý druh příčin a počátků.